

STERJU ATANASZOV:

MENETELÉS NYUGATRA

(Szófia, Allami Katonai Kiadó, 1966. 206 o.)

Sterju Atanaszov nyugalmazott tábornok — régi illegális kommunista, az 1923. szeptemberi antifasiszta felkelés részvevője, politikai emigráns Jugoszláviában, majd Moszkvában, később partizán — a bolgár nép honvédő háborújának mindkét szakaszában az 1. Bolgár Hadsereg politikai helyettese volt. Könyvében, amely a bolgár memoárirodalom egyik legszebb kötete, saját élményei közlésén túl, felidézi azokat az eseményeket is, amelyek a bolgár katonák hősie harcának „hátterében zajlottak le”. A krónikás hangján hűen és

őszintén számol be arról a harcról, amelyet a bolgár kommunisták a reakció minden rendű és rangú képviselőivel az új bolgár haderő megszervezése és ellátásának biztosítása, a személyi állománynak a Hazafias Front kormánya által kidolgozott program szellemében történő nevelése, a fasiszta Németország elleni háborúba való bekapcsolódása érdekében vívtak. A szerző könyvében emléket állít azoknak a kommunistáknak és ifjúmunkásoknak, akik a harcnak — mint parancsnokhelyettesek — aktív szervezői és vezetői voltak, akik a legsúlyosabb helyzetekben is tudták, mit kell tenniük — és mertek is cselekedni az új Bulgáriáért.

Bulgária új kormánya a fegyveres felkelés győzelmének másnapján — szeptember 10-én — hadat üzent a hitleri Németországnak. A 3. Ukrán Front csapatai, amelyek már Bulgária területén jártak, a Népi Felszabadító Hadsereggel és más partizánalakulatokkal együtt egymás után vonultak be Bulgária felszabadított városaiba és falvaiba, és közeledtek Szófia felé. Az adott helyzetben a kormány fő feladata az volt, hogy rövid időn belül megfelelő harcértékű hadsereget hozzon létre, mely a 3. Ukrán Front alárendeltségében részt vesz a fasiszta megszállók elleni küzdelemben. A szerző munkájában bemutatja azokat a körülményeket, amelyek között ezt a feladatot végre kellett hajtani. Ennek során megismerhetjük a bolgár katonai felső vezetés akkori helyzetét, a Damjan Velcsev honvédelmi miniszter köré csoportosult reakciós tisztek és tábornokok tevékenységét, amely kezdetben ugyan burkolt formákat öl-

tött, később azonban — a kommunisták egyre fokozottabb előretörése, a népi hatalom megerősödése következtében — mind durvábbá és nyiltabbá vált.

A reakció elleni harc különösen éles volt az új haderő parancsnoki állományának kérdésében. A magasabbegységek élére kinevezendő parancsnokokkal szemben a nép érdeke két fő követelményt állított: politikailag legyenek megbízhatóak, a néphez hűek és értsenek az új harcászati-hadművészeti elvekhez. Ez utóbbi nem kevesebb problémát jelentett az előbbihez képest, hiszen a bolgár tiszteknek nem volt második világháborús tapasztalatuk. A parancsnoki állomány kialakításában nagy szerepet játszottak azok a kommunisták és volt partizánok, akiket a kormány rendeletére parancsnokhelyetteseknek neveztek ki. Persze a parancsnokhelyettesi intézménynek a bevezetése is sok-sok akadályba ütközött.

Sterju Atanaszovot szeptember 17-én nevezték ki a szerveződé 1. Bolgár Hadsereg parancsnokhelyettesévé. A hadseregparancsnok Vladimir Sztójesev lett. Sterju Atanaszov 20-án érkezett meg a hadsereg törzséhez, Kjusztendilbe, ahol javában folytak a szervezési munkálatok, ugyanakkor az ide tartozó 9. gyalogezred és partizáncsoportok Devebairnál, a Georgi Dimitrovy partizándandár egységei pedig Kratovónál már szeptember 11-től súlyos harcokat vívtak a németekkel. Atanaszov őszinte szóval ír a szervezés körüli nehézségekről, a reakciós elemek elleni küzdelemről és arról, hogy az éppen öntudatra ébredő, vagy kevés politikai tapasztalattal rendelkező katonák nem egyszer olyanokkal szemben is felléptek, akik nem voltak a nép ellenségei. E kérdések tisztázása során tapasztalatokat szereztek a kommunisták is, tanulgatták a szervezés, a vezetés és a politikai irányítás nem könnyű mesterségét.

Tapasztalatait összegezve a szerző — példákkal illusztrálva — beszél azokról a végrehajtásra váró feladatokról, amelyeknek dandárját a parancsnokhelyetteseknek kellett megoldaniuk. *Ezek voltak:*

1. biztosítani a tisztikar, különösen a törzsek néphez hű összetételét;

2. nevelni a személyi állományt politikailag;

3. betölteni az összekötőkapocs szerepét a tiszték és katonák, a parancsnokok és beosztottak között;

4. részt venni az új, öntudatos fegyelem megszilárdításában;

5. ideológiai nevelést folytatni;

6. kapcsolatot tartani az állami szervekkel és végül

7. politikailag biztosítani a hadtápszervek egészséges működését.

A szerző megjegyzi, hogy ebben az időben a kommunista párt nem hangoztatta szerepét a parancsnokhelyettesi intézmény létrehozásában, de ügyelt arra, hogy a Hazafias Front más pártjai ne küldhessék el saját megbízottaikat a hadseregbe parancsnokhelyetteseknek (31. o.).

Az 1. Bolgár Hadsereg törzse a főparancsnokságnak a támadó hadműveletek megkezdésére vonatkozó parancsát 1944. szeptember 22-én vette át. Azt a feladatot kapta, hogy Kriva Palanka—Kumanovo—Szkoplje irányában támadva akadályozza meg a Vardar völgyében, hogy a délről északra visszavonuló német csapatok átjussanak a Vardar és a Morava völgyén (36. o.).

A hadsereg október 3-ra virradó hajnalon kezdte meg harctevékenységét. Katonái hőies küzdelmeket vívtak Kriva Palankánál, Sztrazsinnál és Sztrácinál. Becsülettel teljesítették harcfeladataikat. A Velcev köré csoportosult reakció azonban nem nyugodott. Velcev kiment a harcoló csapatokhoz és beszédet intézett hozzájuk. Ennek hatása később súlyosan érintette még az újonnan szerveződő 1. Bolgár Hadsereg vezetését is. A miniszter azt mondta a katonáknak, hogy ha elfoglalják a kijelölt helységeket, mehetnek haza, mert Bulgária számára akkor véget ér a háború (58—59. o.).

Atanaszov Szkoplje felszabadításának időszakában értesült arról, hogy Bulgária — egy önálló, hat hadosztályból és hadseregközvetlenekből álló hadsereggel — továbbra is részt vesz a háborúban a hitleri Németország teljes leveréséig. Ennek a hadseregnek a parancsnoka Sztójesev tábornok, parancsnokhelyettese pedig Atanaszov lett. A reakció azonban ismét porondra lépett és a legnyiltabban állást foglalt a további részvétel ellen. Mindent elkövetett a reakciós tiszték megmentéséért, igyekezett őket megfelelő beosztásokban elhelyezni. Ezek az emberek aztán a lázadásokat szervezték a katonák körében. Napirenden volt a parancsnok megtagadása. A katonák kijelentették, hogy ők hazamennek, mert ezt ígérte a hon-

védelmi miniszter. A miniszter emberei gyűléseket rendeztek és arról beszéltek, hogy a háborút csak a kommunisták akarják, a Hazafias Front többi pártjai ugyanis a „békére” töreksenek. Ezt eredményezte Damjan Velcsev beszéde és tevékenysége. A helyzet nem volt könnyű. Felszámolása a hazafiaktól nagy erőfeszítést, határozottságot és bátorságot követelt meg. Ám az új hadsereg szervezése mégis megtörtént — és ez elsősorban a kommunisták érdeme volt. A hadsereg törzse Sztara Pazova jugoszláv helységbe települt. Ide érkezett — magasrangú szovjet tisztek társaságában — december 8-án Tolbuhin marsall, a 3. Ukrán Front parancsnoka, hogy részletesebben megbeszélje a bolgár parancsnokokkal a hadsereg feladatait és megismerje állapotát. A értekezés során Tolbuhin marsall a legapróbb részletekre is kitért, szőlt arról is, milyen segítséget ad a bolgár hadseregnek a továbbiakban, hogy az minden vonatkozásban megfeleljen a korszerű követelményeknek.

A szerző részletesen foglalkozik az 1. Bolgár Hadsereg Szerémségben vívott harcaival, majd ismerteti a 3. Ukrán Front törzsétől december 28-án kapott új feladatot: kezdjék meg a csapatok dunai átkelését és váltsák fel a Dráva északi partján védelemben levő szovjet és jugoszláv csapatokat.

Az a hír, hogy a bolgár csapatok Magyarország területére mennek át, a reakció által megtévesztett katonák körében pánikot keltett. Atanaszov és néhány más régi kommunista erélyes fellépése kellett ahhoz, hogy a már hazafelé megindult katonák rádöbbenjenek tetteik súlyosságára. A szovjet csapatok budapesti hadműveletének időszakában az 1. Bolgár Hadsereg a 3. Ukrán Front balszárnyán volt védelemben. A viszonylag csendes időszakot — februárt — a bolgár kommunisták arra használták fel, hogy az addigi politikai és harci tapasztalatokat összegezzék és a feladatokat tisztázzák. A törzsekben vezetési gyakorlatokat tartottak, a hadseregtörzs kiképzését Blagodatov szovjet tábornok vezette. Atanaszov feladata volt, hogy a hadtesteknél politikai tanfolyamokat szervezen a tisztek részére. Ebben a munkában igen nagy segítséget kapott a szovjet elvtársaktól. A politikai nevelő és felvilágosító munka tartalmának meghatározásában figyelembe vették a bolgár tisztikar differenciáltságát. Mint

a szerző írja, a régi hadseregtől átkerült tiszteket öt csoportra lehetett osztani:

— az első, viszonylag nem nagy csoportba tartoztak azok a tisztek, akik elfogadták a kommunista párt irányvonalát és aktívan részt vettek a Hazafias Front kormánya politikájának megvalósításában;

— a második csoportot a Damjan Velcsev álláspontját képviselők alkották;

— a harmadik csoportba — létszámában a legnagyobb —, azok a tisztek tartoztak, akik németellenesek és hazafiak voltak, de politikailag nem foglaltak állást, passzív magatartást tanúsítottak és az eseményeket illetően várakozó állásponton álltak;

— a tisztek negyedik csoportjának fasiszta beállítottsága volt ugyan, de — a népbíróságtól féltve — tartózkodott a fellépéstől;

— az ötödik csoport igen kis létszámahoz tartoztak azok, akik a múltbeli tevékenységük miatt „megbélyegeztek” voltak. Ezek megpróbálták közeledni a Damjan-velcsevistákhoz, sőt némelyek a kommunistákhoz is, de eredménytelenül (130. o.).

A tisztikar ilyen vegyes összetételét figyelembevéve, igen fontos volt a helyes politikai tájékoztatás. Ennek sikere különösen a márciusi nehéz napokban meg is mutatkozott. A politikai tanfolyamon természetesen részt vettek azok a tisztek is — és ezek a tisztikar túlnyomó többségét alkották —, akik az új kormány rendeletével kerültek a hadseregbe. Ezek főleg partizánok, kommunisták, illetve kommunista érzelmű tartalékos tisztek voltak (Megjegyzés tőlem — G. A!).

Sterju Atanaszov több fejezetben foglalkozik az 1945. évi dél-magyarországi felszabadító harcokkal, a németek márciusi támadásának tervével, a nagybajomi és a drávai küzdelmekkel, a bolgár csapatok murai támadásával, majd a Dráva déli partja mentén május 15-ig folytatott közös jugoszláv—bolgár harctevékenységgel.

A könyv igen érdekes és a fegyverbarátság szempontjából rendkívül értékes személyes élményeket őriz meg az utókor számára. A szerző a bolgár nép honvédő háborújának egyik igen fontos szereplője volt, aki közvetlenül kapcsolatban állt Tolbuhin marsallal, valamint a 3. Ukrán Front más vezető személyiségeivel, mint például Zselto, Birju-

zov, Ivanov, Sarohin tábornokokkal, továbbá a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg több parancsnokával és komiszárjával — és személyesen Titó marsallal is. A szovjet és jugoszláv elvtársakkal való találkozásainak és beszélgetéseinek leírása maradandó élményt nyújt. A magyar olvasóhoz — bár a munka csak bolgár nyelven jelent meg — különösen közel áll Sterju Atanaszov visszaemlékezése, mert az az időszak, amelyre ez a könyv tartalmi-

lag korlátozódik, egybe esik hazánk felszabadításának időszakával. És nemcsak egybe esik, hanem konkrétan arra is vonatkozik. A szerző személye nem ismeretlen Baranya, Somogy és Zala megye déli részének lakosai előtt. Ma is emlékeznek közvetlen, segítőkész emberségére Szigetvárott éppúgy, mint Nagykanizsán, ahol a magyarokkal együtt ünnepelte az első szabad május elsejét.

Godó Agnes